

IVA BAŠIĆ

DAŠA GRKOVIĆ

DISFLUENTNOSTI KOD (NE)IZVORNIH GOVORNIKA HRVATSKOGA JEZIKA I IZVORNIH GOVORNIKA ŠPANJOLSKOGA JEZIKA

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

<https://doi.org/10.17234/9789533791821.13>

Govorna se disfluentnost donedavno smatrala neestetskim, nepoželjnim, a prema nekim autorima čak i negativnim aspektom govorne proizvodnje. Međutim, novija istraživanja disfluentnost sagledavaju u kontekstu složenosti govora te ju ocjenjuju kao funkcionalnu sastavnicu proizvodnje govora koja pridonosi olakšanoj produkciji i percepciji govora. S obzirom na to da fluentnost govora ovisi o nizu čimbenika, metodološki pristup istraživanju govornih disfluentnosti može uvelike varirati. U ovome se radu na prikupljenome korpusu od 18 govornih snimki spontanoga govornoga stila (izvornih govornika španjolskoga na španjolskome (N=6), izvornih govornika hrvatskoga na neizvornome španjolskome jeziku (C1 razina; N=6) te izvornih govornika hrvatskoga na hrvatskome (N=6)) kvantitativno i kvalitativno analizirala govorna disfluentnost. Rezultati su pokazali da su izvorni govornici hrvatskoga fluentniji na stranome, španjolskom jeziku te da su najfluentniji izvorni govornici španjolskoga jezika. Duljenja vokala i punjači pokazali su se kao najučestalija vrsta disfluentnosti u cijelome korpusu.

Ključne riječi: hrvatski jezik, španjolski jezik, disfluentnost

UVOD

Govor je složena ljudska aktivnost koja se može analizirati u svojim tipičnim i atipičnim ostvarajima. Govorna se disfluentnost donedavno smatrala neestetskim, nepoželjnim, a prema nekim autorima čak i negativnim aspektom

govorne proizvodnje. Međutim, neka od novijih istraživanja disfluentnost sagledavaju u kontekstu složenosti govora te ju ocjenjuju kao funkcionalnu sastavnicu proizvodnje govora koja pridonosi olakšanoj produkciji (u ulozi govornika) i percepciji govora (u ulozi sugovornika/slušatelja). Dumont (2018) ističe da u literaturi i dalje nije dovoljno naglašeno da su disfluentnosti sastavni dijelovi normalnoga, urednoga govora, kako u materinskome, tako i u stranome jeziku. U komunikaciji ih postajemo svjesni tek u rijetkim govornim situacijama, primjerice kada zbog učestalosti postanu buka u komunikacijskome kanalu.

Spontani je govor kod prosječnoga govornika bilo kojega jezika vrlo rijetko u potpunosti fluentan. Budući da fluentnost govora ovisi o nizu čimbenika (komunikacijskoj okolini, kompetencijama govornika, temi govora, govornome stilu, sociodemografskim obilježjima govornika itd.), metodološki pristup istraživanju govornih disfluentnosti može uvelike varirati. Gürbüz (2017) ističe da govorna fluentnost ovisi o brojnim čimbenicima, navodeći, između ostaloga, i razinu poznavanja jezika.

Prema Horgi (1994), govorna je fluentnost stupanj lakoće govornoga planiranja i izvođenja, a Horga i Požgaj Hadži (2012) fluentan govor opisuju kao gladak govor koji je oslobođen nepotrebnih prekida. U kontekstu govorne fluentnosti, potrebni prekidi govora odnose se na pauze u govoru koje su potrebne zbog udisaja, ali i na stanke koje označavaju kraj rečenice ili pak granice između intonacijskih cjelina. Lickley (1994; 2015) navodi da je za fluentan govor nužno glatko i usklađeno funkcioniranje svih razina proizvodnje govora. Pritom se misli na razinu konceptualnoga planiranja poruke, preko razine njezina oblikovanja i motoričkoga planiranja, do završne, artikulacijske razine. Vremenska koordinacija i složena interakcija procesa spomenutih razina nužni su preduvjeti za fluentan govor (Lickley, 2017).

Disfluentnosti se istražuju i s obzirom na različite govorne stilove te vrste govornih materijala i zadataka. Kao što se može pretpostaviti, prilikom čitanja govornici su fluentniji, u odnosu, primjerice, na spontani govor, i to zbog razlike u zahtjevnosti jezičnoga planiranja. Kvazispontani govor u formi intervjua može biti različito složen i zahtjevan, ovisno o temi, vremenskim ograničenjima i slično. Drugim riječima, na fluentnost kvazispontanoga govora mogu utjecati pripremljenost govora, vrijeme trajanja govora, zahtjevnost teme i sl. Ako nam je tema o kojoj ćemo govoriti bila unaprijed poznata i nije zahtjevana (sadržajno ili emocionalno) te ako je kraće vrijeme trajanja govora, možemo očekivati manje disfluentnosti negoli u *impromptu* dugome govoru na zadanu temu.

TIPOLOGIJA DISFLUENTNOSTI

U uvodnome poglavlju predstavljeno je nekoliko definicija (dis)fluentnoga govora, a u nastavku će rada biti izložena njihova tipologija. Prema Lickleyu (2017), postoje tri vrste disfluentnosti: oklijevanja (zastoji u produkciji), ponavljanja te popravljavanja (promjene dijela/dijelova rečenice)¹. Najjednostavniji tip predstavljaju oklijevanja (tihe pauze, duljenja, pune/zvučne stanke, ponavljanja) od čijih je podvrsta tiha pauza najjednostavnija, ali ju je metodološki gledano najteže odrediti u vezanome govoru.

Shriberg (1994) u svome radu predlaže složeniju tipologiju disfluentnosti te navodi ispunjene/zvučne stanke, ponavljanja, umetanja, zamjene, izostavljanja te artikulacijske pogreške kao glavne vrste. Varošanec-Škarić (2019: 243) u svojoj se kategorizaciji oslanja na podjelu prema Shriberg (1994), iako se koristi nešto drugačijom terminologijom (zastoji, punjači za engl. *filled pauses*, popravljavanja i pogrešna započinjanja rečenica).

U području forenzičke fonetike disfluentnosti su se pokazale kao izuzetno koristan marker pri prepoznavanju govornika jer smo kao govornici vrlo dosljedni u njihovu korištenju, a pune stanke (tzv. punjači; engl. *fillers, filled pauses*) pokazuju vrlo malu intravarijabilnost (Hughes i sur., 2016). Vrlo ih je teško kontrolirati (maskirati) te su visoko varijabilni među govornicima i odražavaju naše govorno-jezično planiranje. S tog je stajališta osmišljen TOFFA verificirani profil (engl. *Taxonomy of Fluency features for Forensic Analysis*), odnosno *Taksonomija fluentnih obilježja u forenzičkoj analizi*. Njime se razlikuje pet kategorija disfluentnosti: prazne i pune stanke, ponavljanja, duljenja te samoprekidanja (McDougall, 2017; McDougal i Duckworth, 2017: 18; McDougall i sur., 2015). Sličnu tipologiju iznose još pet desetljeća ranije Maclay i Osgood (1959: 24), koji razlikuju prazne i pune stanke, ponavljanja te krive početke.

Prema Clarku i Wasowu (1998: 201), spontani je govor ispunjen neželjenim stankama, produljenim segmentima i punjačima, zatim izrazima koji su semantički prazni (poštalicama), dijelovima riječi te samoispravljajima i ponavljanjima. Rodríguez i sur. (2001: 2) uz dosad spomenute kategorije disfluentnosti navode i svojevrzne šumove proizvedene tijekom snimanja (udahe, izdahe, kašljanja i neke pozadinske zvukove koji ne spadaju u govorne elemente). U svojim radovima Horga i Požgaj Hadži (2012) te Horga i Vidović Zorić (2022) također ubrajaju udahe i izdahe u disfluentnosti, dok je kod većine drugih autora to ipak rijetkost. Rodríguez i sur. (2001: 2) naglašavaju da spomenuti šumovi ne spadaju u disfluentnosti u užem smislu, već je za njih karakteristično da su iznimno rijetki pri čitaćem govornom stilu, za razliku od spontanoga govora.

¹ Autor u radu upotrebljava nazive *hesitations, repetitions* i *repairs* (Lickley, 2017).

DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

U dosadašnjim istraživanjima o disfluentnosti ispitani su utjecaji različitih čimbenika na fluentnost govora. Tako su primjerice (Drevets i Lickley, 2017) istražene razlike u fluentnosti kod tipičnih i atipičnih govornika na razini planiranja i izvođenja govora te psiholingvistička pozadina disfluentnosti tijekom TOT² fenomena. McDougall i Duckworth (2017, 2018) u svojim su radovima usporedbom disfluentnosti u različitim govornim stilovima istražile idiosinkratičnosti u korpusu muških govornika, i to u kontekstu forenzičke fonetike. Furquim de Andrade i sur. (2011) ispitali su korelaciju spola i razine obrazovanja s brojem disfluentnosti. Rezultati provedenoga istraživanja na 136 odraslih govornika brazilskoga portugalskoga pokazali su da su govornici s višom razinom obrazovanja fluentniji, ali da spol i razina obrazovanja ipak nisu odlučujući čimbenici u određivanju razine (dis)fluentnosti. Autori pritom objašnjavaju da razina obrazovanja utječe na semantičko-leksičke i sintaktičke strukture, odnosno na strategije kojima ih govornici svladavaju.

Fox Tree (2003) u svome radu, uz iznošenje temeljnih vrsta disfluentnosti, analizira disfluentnosti u jezičnoj produkciji, ali i u jezičnome razumijevanju (za vrijeme trajanja govora i nakon njegova završetka). Shriberg (2001) pak analizi disfluentnosti pristupa s dvaju stajališta: *ekološkoga*, u kojem su disfluentnosti povezane s aspektima uvjeta govora u kojima se pojavljuju (govorni zadatci, obilježja govornika, sociodemografska obilježja govornika itd.) i *akustičkoga* (promjene u trajanju, intonaciji, kvaliteti glasa, vokalskoj kvaliteti te koartikulacijskim obrascima), prema kojemu disfluentnosti utječu na prozodijska i fonetska obilježja govora.

Disfluentnosti u hrvatskome jeziku analizirali su Horga (2008), Horga i Kovač (2011), Horga i Požgaj Hadži (2012), Vidović Zorić i Liker (2020), Golub i Vidović Zorić (2022) te Horga i Vidović Zorić (2022) ispitavši spolne i dobne razlike u govornoj disfluentnosti, razlike s obzirom na govorne stilove itd. Varošanec-Škarić i sur. (2023) ispitale su razlike u fluentnosti hrvatskih i engleskih govornih profesionalaca (političara i televizijskih voditelja) u dijaloškoj formi. Opsežnu tipologiju disfluentnosti i istraživanje istih, s obzirom na različitu vrstu govornih stilova, obrađuje Vidović Zorić (2015) u svom doktorskom radu. Lajtman (2020) istražuje disfluentnosti kod starijih govornika, analizirajući pritom njezine tri vrste (poštalice, duljenje vokala i pojavu glasnika *šva*), dok Žagmešter i Bašić (2023) sagledavaju

² TOT (engl. *tip-of-the-tongue*) – fenomen „na vrhu jezika” kojim se predstavlja stanje u kojem govornik poznaje riječ, ali nije u mogućnosti dohvatiti njezinu fonološku formu iz memorije (Lickley, 2017b).

disfluentnosti u kontekstu forenzičke fonetike na govoru studenata u različitim govornim stilovima i zadacima. Kovač i Vidović Zorić (2010) istražile su kategoriju samoispravljanja kao podvrstu disfluentnosti u hrvatskome jeziku na pozamašnom korpusu od 101 studenta, izvornih govornika hrvatskog. O disfluentnosti su u različitim varijetetima španjolskoga jezika pisali Rodríguez-Fuentes i sur. (2001), Moreno Ávila (2006) i dr.

S obzirom na to da se istraživanju govornih disfluentnosti pristupa s različitim stajališta i s različitim polazišnim istraživačkim pitanjima, sasvim je očekivano da se i njihov udio u govoru značajno razlikuje. Tako je, primjerice, u kontekstu forenzičke fonetike fokus istraživanja na individualnim razlikama među govornicima i govornikovim idiosinkratičnim obilježjima disfluentnosti, dok će za druga područja istraživanja govorno-jezične produkcije i percepcije biti važnije opće, univerzalne pojave.

Prema istraživanju Shriberg (1994), udio disfluentnosti u spontanome tipičnom govoru iznosi 6 %, odnosno u 100 riječi ćemo 6 puta biti disfluentni. Lickley (2017) napominje da će postotak disfluentnosti biti veći što je rečenica dulja i složenija; tako kod govornika koji upotrebljavaju brojne konektore i proizvode dulje rečenice možemo očekivati i veći udio disfluentnosti. Fox Tree (1995) u svome radu ističe da na 100 izgovorenih riječi čestotnost disfluentnosti varira od 2 do 26 %.

Većina radova o disfluentnosti obrađuje govornu produkciju ili pak percepciju, dok Kosmala (2022) u svome radu istražuje neverbalnu komunikaciju i njenu spregu s disfluentnostima u govoru, pri dijaloškoj formi „licem u lice”, multimodalnim istraživanjem na više razina analize tzv. interfluentnosti.

CILJEVI RADA I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

S obzirom na to da su dosadašnja istraživanja govornih disfluentnosti kod govornika na materinskome i stranome jeziku malobrojna, ciljevi su ovoga rada bili ispitati kvalitativne i kvantitativne kontrastivne razlike među govornicima hrvatskoga i španjolskoga jezika te razlike u disfluentnosti na materinskome i stranome jeziku (s visokom razinom poznavanja istoga). S obzirom na prethodna istraživanja o govornoj disfluentnosti te na temelju rezultata prethodnoga istraživanja govorne brzine među izvornim govornicima hrvatskoga i španjolskoga jezika (Bašić i Grković, 2022)³, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

³ U istraživanju Bašić i Grković (2022) ispitano je razlikuje li se govorna brzina kod izvornih govornika hrvatskoga i španjolskoga, ima li razlika u govornoj brzini pri upotrebi materinskoga i stranoga jezika, pri različitim govornim stilovima i između govornika s obzirom na spol.

1. Jesu li (dis)fluentniji izvorni govornici hrvatskoga ili španjolskoga jezika?
2. Jesu li govornici hrvatskoga jezika fluentniji na materinskome jeziku ili stranome jeziku (C1 razina poznavanja jezika)?
3. Koja je vrsta disfluentnosti najučestalija kod izvornih govornika hrvatskoga jezika, a koja kod izvornih govornika španjolskoga jezika te kod neizvornih govornika španjolskoga jezika (C1 razina)?
4. Razlikuje li se distribucija govorne disfluentnosti s obzirom na kriterij izvornosti/stranosti jezika?

METODOLOGIJA

U ovome je radu korišten korpus govornih zapisa prikupljen u istraživanju Bašić i Grković (2022). Pri analizi govorne brzine kod izvornih i neizvornih govornika hrvatskoga i španjolskoga jezika (Bašić i Grković, 2022), kod nekih su govornika uočene izražajne razlike u fluentnosti na stranome jeziku u odnosu na govor na materinskome jeziku, odnosno međujezične te unutarjezične razlike među govornicima. Preliminarna perceptivna analiza ukazala je na prisutnost razlika u disfluentnostima unutar govornika (intrarazlike) te među govornicima (interrazlike), što je daljnjom analizom ispitano u ovome radu.

Korpus govornih zapisa

Za potrebe istraživanja korišten je dio korpusa prikupljen u radu Bašić i Grković (2022). Od cjelokupnoga korpusa (detaljnije u Bašić i Grković, 2022), korišteno je 18 govornih snimki (kvazi)spontanoga govora u formi intervjua, koji je pogodan za proučavanje disfluentnosti. Za spontani je govor svim ispitanicima ponuđeno šest tema (svakodnevne aktivnosti, radni dan, grad u kojem žive, hobiji, putovanja i dr.), od kojih su jednu nasumce odabrali te bez pripreme i uz rijetka potpitanja intervjuista govorili bez zastoja u ograničenom vremenu do oko četiri minute.

U korpus su bile uključene govorne snimke 12 govornika (6 izvornih govornika hrvatskoga jezika i 6 španjolskoga jezika) u rasponu trajanja od 181 do 213 s. Svi su izvorni govornici hrvatskoga jezika bili ženskoga spola, starosti od 29 do 66 g., odrasli su i školovani u Hrvatskoj te su visoke stručne spreme. Dio korpusa izvornih govornika španjolskoga jezika (poluotočni varijetet) nije bio spolno uravnotežen (2 govornika i 4 govornice), dobnoga raspona od 27 do 40 g. Svi su govornici rođeni i odrasli u Španjolskoj, visoke su stručne spreme te predaju španjolski kao strani jezik u Hrvatskoj.

Od izvornih govornika hrvatskoga jezika korištene su i govorne snimke na španjolskome jeziku zbog čega ukupan broj analiziranih govornih zapisa iznosi 18 (šest zapisa izvornih govornika hrvatskoga na hrvatskome jeziku, šest zapisa izvornih govornika hrvatskoga na španjolskome jeziku te šest zapisa izvornih govornika španjolskoga jezika na španjolskome jeziku). Izvorni govornici hrvatskoga poznaju španjolski jezik na visokoj C1 razini i poučavaju španjolski jezik u visokom obrazovanju. Svi su snimljeni govornici potpisali informirani pristanak na audiosnimanje i sudjelovanje u istraživanju te su ispunili sociodemografski upitnik⁴.

Analiza disfluentnosti

U pilot-istraživanju perceptivnom je slušnom procjenom utvrđeno odstupanje u vrstama i broju disfluentnosti između izvornih govornika hrvatskoga i španjolskoga, kao i u govoru izvornih govornika hrvatskoga na hrvatskome (materinskom) i španjolskome (nematerinskom, stranom) jeziku. Govorne su snimke transkribirane te su na transkriptima (N=18) označene različite vrste disfluentnosti. Slušnom procjenom i vizualnom inspekcijom u programu Praat provjerena je svaka disfluentnost te su naposljetku disfluentnosti analizirane kvantitativno i kvalitativno. Kvantitativna analiza uključivala je utvrđivanje broja disfluentnosti po govorniku (u govoru izvornih govornika hrvatskoga na hrvatskome i španjolskome jeziku te u govoru izvornih govornika španjolskoga na španjolskome jeziku) te ukupan i prosječan broj disfluentnosti prema kriteriju jezika (hrvatski kao materinski, španjolski kao nematerinski i španjolski kao materinski). Kao mjerne jedinice korištene su broj disfluentnosti u minuti (dis/min) te broj disfluentnosti na 100 riječi (dis/100 r).

Kvalitativna analiza uključivala je utvrđivanje i podjelu disfluentnosti prema vrsti, a one su sljedeće: duljenja vokala, punjači, neartikulirane zvučne stanke, zamjene, brisanja i umetanja, ponovni početak (glasnika, sloga, riječi ili pak dijela rečenice) te naposljetku poštapalice.

Prazne su stanke problematične zbog određivanja njihove granice, a ponekad i zbog zadiranja na misaonu razinu samoga govornika. Naime, prazne su stanke najčešće pri izmjeni komunikacijskih uloga u razgovoru, odnosno na granici između fraza u rečenici i na kraju rečenice te u fazi zatvaranja u početnome dijelu okluziva. Valja napomenuti i to da je u pojedinim situacijama zahtjevno odrediti je li određena stanka zaista u funkciji stanke (npr. procesiranja) ili je govornik u tom trenutku odlučio završiti svoju misao. U stručnoj je literaturi gotovo usuglašeno da je nužno minimalno trajanje stanke u iznosu od 250 ms, kako bismo ju kategorizirali kao bezvučnu (tihu) stanku

⁴ U sociodemografskome upitniku ispitane su sljedeće informacije o govorniku: spol, dob, razina obrazovanja, grad i država rođenja te porijeklo.

(Lickley, 2017). Međutim, neki autori navode da trajanje stanke u govoru sa svrhom kategorizacije disfluentnosti ovisi i o kontekstu (Butcher, 1981). Upravo su zbog spomenutih ograničenja prazne stanke u ovome istraživanju izuzete kako iz govornoga korpusa tako i iz analize.

REZULTATI I RASPRAVA

Nakon široke transkripcije govornih zapisa te njihove analize s obzirom na utvrđivanje disfluentnosti, učinjene su kvantitativna i kvalitativna analiza. S obzirom na to da su prilikom perceptivne slušne procjene korpusa, a posebice prilikom transkripcije, utvrđene veće razlike među govornicima, rezultati će biti prikazani na razini govornika (individualno u skupini izvornih govornika na materinskome i nematerinskome španjolskom jeziku te u skupini izvornih govornika španjolskoga na materinskome jeziku) i grupno (uprosječno na razini govorenoga jezika).

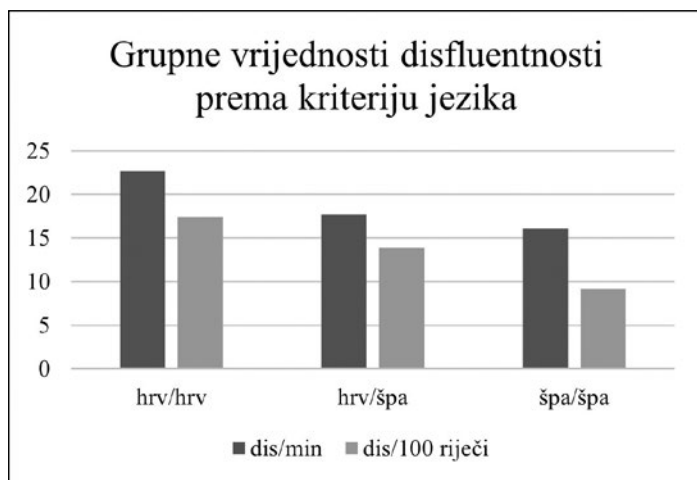
Kvantitativna analiza disfluentnosti

U kvantitativnoj analizi disfluentnosti (slika 1) rezultati su kategorizirani s obzirom na govoreni jezik (materinski hrvatski i španjolski te nematerinski španjolski). Analiza je pokazala da je broj disfluentnosti kod izvornih govornika hrvatskoga na hrvatskome najveći (22,65 dis/min, tj. 17,38 dis/100 r), nešto manji kod izvornih govornika hrvatskoga na nematerinskome španjolskome jeziku (17,73 dis/min, tj. 13,9 dis/100 r), dok je kod izvornih govornika španjolskoga jezika na materinskome jeziku broj disfluentnosti najmanji (16,15 dis/min, tj. 9,15 dis/100 r). Utvrđeni su rezultati u rasponu koje navodi Fox Tree (1995): od 2 do 26 % u odnosu na ukupno trajanje govora te znatno više od 6 dis/100 r koje navodi Shriberg (1994). Rezultati istraživanja provedenoga na korpusu izvornih govornika francuskoga jezika na engleskome kao stranome te izvornih govornika engleskoga jezika pokazali su da je u prvoj skupini govornika prosječan udio disfluentnosti 39 dis/100 r, dok u drugoj skupini on iznosi 22 dis/100 r (Dumont, 2018).

U ovome istraživanju rezultati ukazuju na to da su izvorni govornici španjolskoga jezika bili fluentniji od izvornih govornika hrvatskoga na materinskome jeziku.

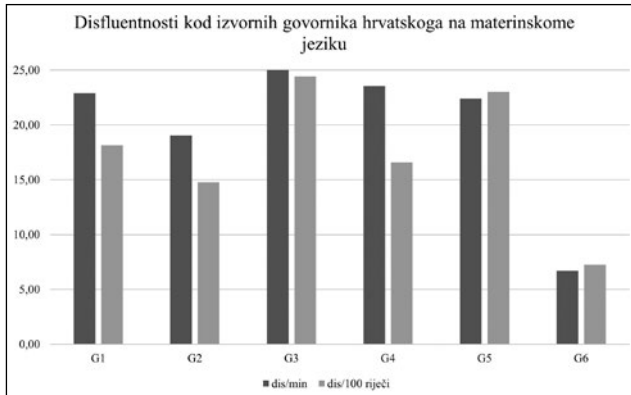
S obzirom na to da je u ranijem istraživanju o brzini govora na istome korpusu (Bašić i Grković, 2022) utvrđeno da izvorni govornici španjolskoga jezika imaju veću govornu brzinu od izvornih govornika hrvatskoga, bilo je očekivano i da je veći broj disfluentnosti kod govornika španjolskoga jezika. Međutim, rezultati obaju provedenih istraživanja ukazuju na bolju govornu preciznost i spretnost kod izvornih govornika španjolskoga jezika, koje se ogledaju u fluentnijem govoru (i u većoj govornoj brzini).

Nadalje, kvantitativna analiza također je pokazala da je broj disfluentnosti veći pri govoru na materinskome negoli na nematerinskome španjolskome jeziku (C1 razina), što bismo mogli objasniti u kontekstu rezultata iz prethodne studije (Bašić i Grković, 2022). Naime, istraživanjem je utvrđeno da izvorni govornici hrvatskoga na materinskome jeziku govore brže negoli na stranom španjolskome jeziku, što je i bilo očekivano. U ovome radu nužno je razmotriti i svojevrsno ograničenje u provedbi istraživanja, odnosno podatak da su izvorni govornici hrvatskoga jezika uglavnom izabirali istu temu o kojoj su govorili prvo na materinskome, a potom i na stranom, španjolskom jeziku. Navedeno može biti jedan od razloga zbog kojeg su izvorni govornici hrvatskoga bili fluentniji tijekom spontanoga govora na španjolskome, u usporedbi s vrijednostima utvrđenim na spontanome govoru na hrvatskome.

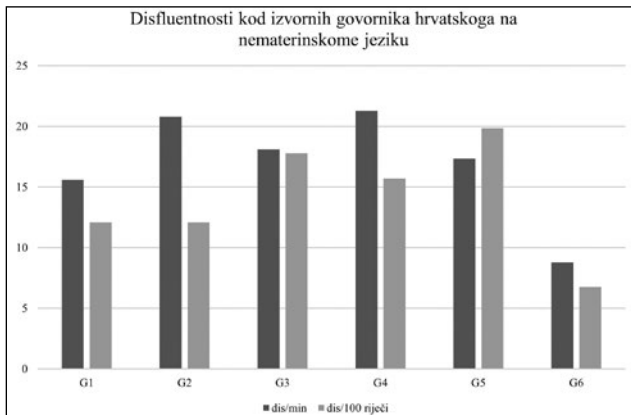

Slika 1. Prikaz medijana ukupnoga broja disfluentnosti kod izvornih govornika hrvatskoga na hrvatskome jeziku (hrv/hrv) i španjolskome jeziku (hrv/špa) te kod izvornih govornika španjolskoga na materinskome jeziku (špa/špa)

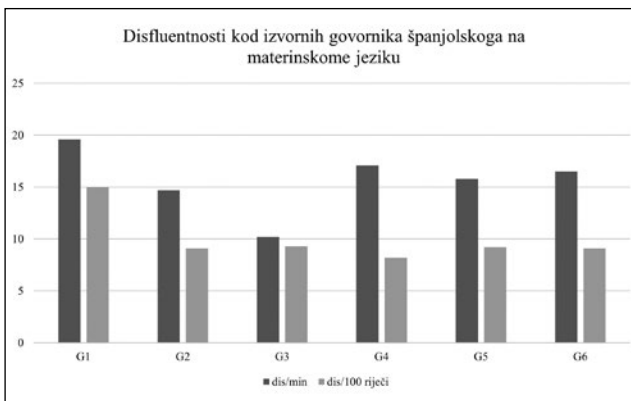
Na slikama 2 i 3 prikazane su individualne razlike u broju disfluentnosti kod izvornih govornika hrvatskoga na materinskome i nematerinskome španjolskome jeziku. Zanimljivo je da rezultati ne pokazuju istu tendenciju s obzirom na mjeru disfluentnosti. Naime, kod većine je govornih snimki (9/12) utvrđena viša vrijednost disfluentnosti u minuti govora negoli na 100 riječi, dok je kod preostalih govornika odnos analiziranih jedinica obrnut. Ove je rezultate također korisno protumačiti u kontekstu studije prikazane u radu Bašić i Grković (2022) na istome korpusu jer su upravo govornici kod kojih je viša vrijednost disfluentnosti u minuti govora imali brži tempo govora.

Slika 2. Individualni rezultati disfluentnosti kod izvornih govornika hrvatskoga na materinskome jeziku

Slika 3. Individualni rezultati disfluentnosti kod izvornih govornika hrvatskoga na nematerinskome španjolskome jeziku

Slika 4. Individualni rezultati disfluentnosti kod izvornih govornika španjolskoga na materinskome jeziku

Na slici 4 možemo vidjeti individualne razlike u broju disfluentnosti kod izvornih govornika španjolskoga na materinskome jeziku te ih usporediti s vrijednostima prikazanim na slici 2. Kao i kod izvornih govornika hrvatskoga jezika, kod većine je govornih zapisa (5/6) viša vrijednost disfluentnosti u minuti govora, u usporedbi s mjerom broja disfluentnosti na 100 riječi.

Kvalitativna analiza disfluentnosti

Primjeri disfluentnosti u korpusu spontanoga govora izvornih govornika hrvatskoga jezika na materinskome jeziku

U korpusu audiozapisa izvornih govornika hrvatskoga jezika na materinskome hrvatskome jeziku utvrđene su sve vrste disfluentnosti spomenute ranije u radu. U kategoriji duljenja vokala češća su bila duljenja finalnih vokala u riječi, što je i bilo očekivano, kao primjerice: „Pa:”, „onda:”, „blizu:”, „Sljeme:” i sl. Osim spomenutih, utvrđena su i vrlo rijetka duljenja vokala u inicijalnoj poziciji, primjerice: „a:uto”, „a:li” itd. te nešto češća duljenja u medijalnoj poziciji (na naglašenome slogu) npr. „obi:telj”. Vrlo su česta duljenja vokala u riječima u ulozi veznika, npr. „i:”, „a:”, „ali:”, prijedloga: „u:”, „i:z”, koja upućuju na to da upravo ova vrsta riječi govornicima otvara prostor za daljnje govorno-jezično planiranje rečenice. Dumont (2018) u svome radu utvrđuje da je više vrsta disfluentnosti zastupljeno u korpusu govora na materinskome engleskome jeziku, u usporedbi s govorom na stranome jeziku.

Osim duljenja vokala, govornici su učestalo duljili pune stanke (punjače), od kojih su vrlo zastupljeni bili primjeri: „ə:”, „ə:m”, „ə:m:”, „əm:”, dok su primjeri poput „hm” i „hm:” bili vrlo rijetki. Neartikulirane zvučne stanke koje su kod nekih autora razrađene u nekoliko potkategorija, u korpusu korištenome u ovome radu nisu bile toliko zastupljene. Naime, tek su kod jedne govornice uočene spomenute disfluentnosti koje su manifestirane u obliku duljenja okluzivnoga dijela okluziva ili afrikate. S obzirom na to da su ove disfluentnosti izrazito slabo zastupljene (kvantitativno pojedinačno i grupno), za očekivati je da bi upravo ova vrsta disfluentnosti mogla biti snažan marker pri prepoznavanju govornika u forenzičkoj fonetici.

U kategoriji samoispravljanja zamjene su bile vrlo rijetke, npr. „sve dosta relat- relativno uređeno” u kojem je riječ „dosta” zamijenila riječ „relativno”, „na – u Hrvatskoj” u kojem je govornica upotrijebila pogrešan prijedlog „na”, koji je potom zamijenila s odgovarajućim „u” itd. Brisanja su također bila vrlo rijetka: jedna je govornica odustala od započete rečenice: „... uspjeli me primiti kao -” koja je u nastavku započela novi iskaz: „Zapravo, čak dolje mi kažu ...”. Umetanje u funkciji preciziranja bilo je nešto češće od preostalih potkategorija samoispravljanja, npr. „jednoj obitelji, maloj obitelji”.

Ponovni početci ili ponavljanja bili su vrlo česti, posebice kod jedne govornice koja je učestalo ponavljala početne slogove riječi: „Sa- Sa- Samobor”, „na- na- studiju”, „u- u- uspjela” itd., dok je kod druge govornice zamijećeno ponavljanje početnih slogova, ali i cijele riječi: „riječ riječ“, „za za naš smještaj”, „nešto nešto tako”. Kod jedne od govornica utvrđeno je i tzv. rafalno ponavljanje (uzastopno ponavljanje dijela ili cijele riječi više od tri puta), koje je vrlo rijetko te stoga kao i ranije spomenute govorne pojavnosti, može biti korisno pri prepoznavanju govornika (npr. „u u u Biogradu”). U kategoriji poštapalica govornici hrvatskoga jezika najčešće su upotrebljavali primjere: „evo”, „zapravo”, „znači”, „šta ja znam”, „ne znam”, „onda”, „ovaj”, „pa” i dr.

Primjeri disfluentnosti u korpusu spontanoga govora izvornih govornika hrvatskoga jezika na nematerinskome španjolskome jeziku

U korpusu izvornih govornika hrvatskoga jezika pri govoru na stranome španjolskome jeziku primijećene su gotovo sve vrste analiziranih vrsta disfluentnosti. Najčešće su korišteni punjači („ə:m:” i „ə:m, „e:” i dr.), zatim duljenja vokala (duljenje veznika „y:”, potom „esto:”, „ya:”, „aquí:” i dr.) te ponovni početci („ay ay”, „tanta tanta gente”, „solo solo”, „las las que” i dr.), dok su preostale kategorije vrlo malo zastupljene. U skupini poštapalica ističu se primjeri „vale”, „pues”, „no”, dok su u skupini zamjena utvrđeni primjeri: „español, no, italiano”, „las frases, las oraciones”, „tenía ... la chica que me lo enseñaba” i druge.

Primjeri disfluentnosti u korpusu spontanoga govora izvornih govornika španjolskoga jezika na materinskome jeziku

Pri analizi audiosnimki izvornih govornika španjolskoga jezika možemo uvidjeti da su kao disfluentnosti česta duljenja vokala, i to najčešće jednosložnih riječi, npr. „y:”, „má:s”, „ha:y”, te kod višesložnih riječi gotovo se uvijek dulji vokal u posljednjem slogu, npr. „conta:r”, „estudié:”, „este:”, „donde:” „decidí:”, „viajé:”, „parecía:”, „tambié:n”, „mucho:”, „ciuda:d”. Česta su pojavnost i duljenja vokala, npr. „e:”, „a:”, „i:”, duljenja sastavnog veznika „y“ te su učestala pojavljivanja punjača „əm:”. Napomenimo i to da Rodriguez i sur. (2001) u svome radu o disfluentnosti također potvrđuju pojavu duljenja vokala, pod nazivom zvučnih stanki, navodeći neke od primjera: duljenje vokala „a:”, „e:” te punjač „m:”.

Od poštapalica se u korpusu najčešće pojavljuju sljedeće: „bien”, „bueno”, „pues”, „como”, „vale”, „o sea”, „yo qué sé”, „lo que sea”.

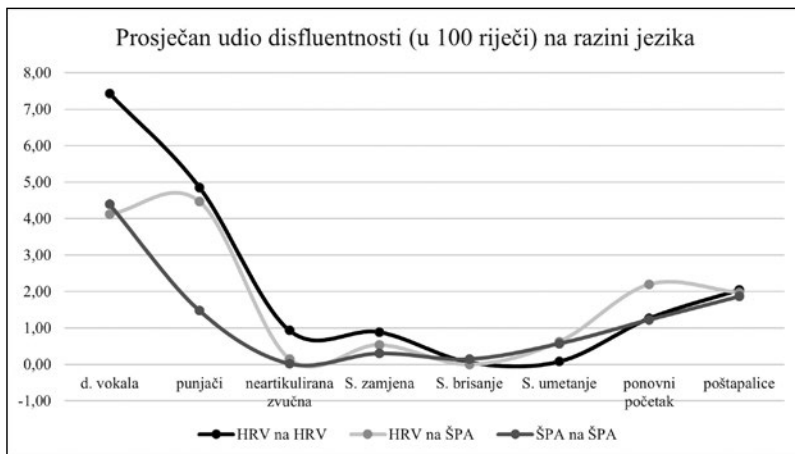
Ponovni početci i ponavljanja jedna su od najčešćih disfluentnosti u ovome korpusu. Ponavljaju se sintagme u cijelosti poput „lo que quería, lo que quería”, veznici „aprendí yo, yo también”, zatim prijedlozi „dar un un giro a a mi vida profesional”, „tuve la gran suerte de de ser seleccionada”, „en en la ciudad”,

„para para para aprender”, „no es tan similar a a mi ciudad natal”, „para para ver esa esa pereza”, „sin sin problemas”, „en en la costa”, prilozi „excepto excepto aquí en Croacia”, članovi „en una una universidad”, „un un par de”, jednosložni glagoli „no sé, no sé”, „hay, hay”, imenice „la manera la manera de ser la gente”, veznici „y que que les importas”, pridjevi „mal mal embajador de mi país”. Možemo primijetiti i to da se najčešće ponavljaju jednosložne riječi.

Primjeri ispravljanja u istraženom korpusu najčešće su uključivali imenice „del lector / lector profesor”, a zatim glagole „nunca pensé / nunca he pensado”. Također se ispravljaju dijelovi rečenice poput „aquí se tratan co:n / de otra manera diferente”, „se acaba convirtiéndose en, en / si tú te quieres ir a las cinco”, „Zagreb me gusta mucho, hm / primavera es una pasada”, „es una ciudad que: / los olores te te te llegan”. S druge pak strane, zamjene u istraženom korpusu nisu bile učestale, npr. „como, digo para mí” ili „estudié:, əm, bueno, soy de Madrid”.

Umetanja, u funkciji preciziranja, također su bila rijetka pojava, npr. „acogida / bienvenida”, „de los Balcanes, pues sí / de los Balcanes”, „me siento como en casa / cerca de casa”, „para aprender / para comunicarse en ella”, „mostrar afecto / cariño”, „me gusta mucho la vida nocturna y salir y ta / y trasnochar”, „tu garito / tu discoteca / tu bar”.

Kod svih skupina govornika (izvornih govornika hrvatskoga na hrvatskome, izvornih govornika hrvatskoga na španjolskome i izvornih govornika španjolskoga na španjolskome) najučestalije su disfluentnosti duljenja vokala i punjači, zatim poštapalice i ponovni početci, dok je udio preostalih vrsta disfluentnosti znatno manji (slika 5).

Slika 5. Grupni kvalitativno-kvantitativni rezultati disfluentnosti na razini jezika (izvorni govornici hrvatskoga na hrvatskome, izvorni govornici hrvatskoga na španjolskome i izvorni govornici španjolskoga na španjolskome)

Horga (1996) u svome radu o (dis)fluentnostima u elektroničkim medijima također utvrđuje najveću čestotnost oklijevanja u obliku nefonematizirane ozvučene stanke, koju u ovome radu kategoriziramo kao punjače. Potom slijede prazne stanke, ponavljanja, pogrešni početci i ispravljanja te najrjeđe korištene poštapalice. Lajtman (2020) zaključuje da stariji govornici tijekom spontanoga govora proizvode više disfluentnosti punjačem *šva* te duljenjem vokala, u usporedbi s umetanjem poštapalica. Rezultati koje su iznijele Žagmešter i Bašić (2023) pokazali su da su iznova najučestalije disfluentnosti u obliku duljenja vokala *šva* te produljivanja vokala, zatim ponavljanja, poštapalice, dok su umetanja, ponovni početci i zamjene rijetko korišteni.

ZAKLJUČAK

U dosadašnjim su istraživanjima govorne disfluentnosti interpretirane kao sastavni dio i karakteristika prirodnoga ljudskoga govora, ali i kao negativne karakteristike govorne produkcije koje bi u javnome govoru trebalo izbjegavati. Istraživanja govornih disfluentnosti uglavnom su provedena na korpusu izvornih govornika, a manji je broj istraživanja istih proveden u višejezičnom korpusu. U ovome su radu ispitane razlike u govornoj disfluentnosti izvornih govornika hrvatskoga na materinskome i nematerinskome španjolskome (C1 razina) te kod izvornih govornika španjolskoga na materinskome jeziku. Ciljevi su rada bili utvrditi razlike u govornoj fluentnosti između govornika različitih jezika, ali i razlike u govoru na materinskome i na stranome jeziku.

Rezultati su pokazali da su izvorni govornici hrvatskoga jezika na materinskome jeziku disfluentniji negoli na stranome, španjolskome, dok su međujezičnom analizom, govornici španjolskog jezika utvrđeni kao fluentniji u odnosu na govornike hrvatskoga. Rezultati kvalitativne i kvantitativne analize ukazali su na to da su najučestalije disfluentnosti punjači te duljenja vokala i to u finalnoj poziciji u riječi, nakon čega slijede poštapalice, ponovni početci te puno rjeđe umetanja i zamjene.

Također, analiza je pokazala da je ponekad zahtjevno odrediti tipologiju pojedinih disfluentnosti jer određena riječ/fraza može biti kategorizirana kao poštapalica, modalni izraz ili pak konektor (posebice u dijelu korpusa izvornih govornika španjolskoga jezika).

Ovo bi istraživanje u budućnosti moglo doprinijeti razvoju metodike učenja stranoga jezika u visokome obrazovanju, kao i u edukacijama govornih profesionalaca. Govorna je (dis)fluentnost u posljednja dva desetljeća prepoznata kao jedan od mogućih značajnih govornih i jezičnih markera u kontekstu forenzičke fonetike, pri prepoznavanju govornika, zbog čega je očekivan doprinos i u tom području. Bilo bi zanimljivo istražiti i jesu li razli-

ke u govornoj fluentnosti jezično specifične, tj. ovise li o jezičnoj strukturi jezika koji istražujemo. S obzirom na to, možemo pretpostaviti da će daljnji razvoj istraživanja disfluentnosti, kao i istraživačkih metoda te analiza, dati cjelovitiji opis ovog aspekta govorno-jezične produkcije i percepcije.

LITERATURA

- Bašić, I. i Grković, D. (2022). Govorna brzina kod (ne)izvornih govornika hrvatskoga i španjolskoga jezika. U M. Matešić i M. Nigojević (ur.), *Jezično i izvanjezično u međudjelovanju – Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku*, 167–189. Zagreb: Srednja Europa.
- Butcher, A. (1981). *Aspects of a speech pause: Phonetic correlates and communicative functions*. Doktorski rad. Sveučilište u Kielu.
- Clark, H. H. i Wasow, T. (1998). *Repeating Words in Spontaneous Speech*. <http://citeseer.uark.edu:8080/citeseerx/viewdoc/summary?doi=10.1.1.130.7663> (pristupljeno 12. srpnja 2023.).
- Drevets, M. i Lickley, R. (2017). A psycholinguistic exploration of disfluency behaviour during the tip-of-the-tongue phenomenon. U R. Eklund i R. Rose (ur.), *Proceedings of DiSS 2017*, 21–24. Stockholm: Royal Institute of Technology.
- Dumont, A. (2018). *Fluency and disfluency: a corpus study of non-native and native speaker (dis)fluency profiles*. Doktorski rad. Université catholique de Louvain. Belgija. https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal%3A198393/datastream/PDF_01/view (pristupljeno 2. listopada 2023.).
- Fox Tree, J. E. (1995). The effects of false starts and repetitions on the processing of subsequent words in spontaneous speech. *Journal of Memory and Language*, 34 (6), 709–738. <https://doi.org/10.1006/jmla.1995.1032>.
- Fox Tree, J. E. (2003). Disfluencies in Spoken Language. U L. Nadel (ur.), *Encyclopedia of Cognitive Science*, Vol. 1, 983–986. London: Nature Publishing Group.
- Furquim de Andrade, C. R. i Martins, V. O. (2011). Influence of gender and educational status on fluent adults' speech fluency. *Revista de logopedia, foniatria y audiología*, 31 (2), 74–81. ISSN 0214-4603.
- Golub, G. i Vidović Zorić, A. (2022). Poštalice u medijskome govoru. *Fluminensia*, 34 (2), 367–396. DOI: 10.31820/f.34.2.5.

- Gürbüz, N. (2017). Understanding Fluency and Disfluency in Non-native Speakers' Conversational English. *Educational sciences-theory & practice*, 1853–1874. <https://hdl.handle.net/11511/33131> (pristupljeno 4. listopada 2023.).
- Horga, D. (1994). Tečnost govora u elektroničkim medijima. *Govor: časopis za fonetiku*, 11 (2), 15–22.
- Horga, D. (2008). Prekid izričaja i ponavljanje u govornoj proizvodnji. *Acta Universitatis Carolinae. Philologica, Phonetica Pragensia*, 11, 31–42.
- Horga, D. i Kovač, M. M. (2011). Ponavljanja kao oblik govorne disfluentnosti. *Linguistica Copernicana*, 5 (1), 245–267. URL: <https://www.bib.irb.hr/514837>.
- Horga, D. i Požgaj Hadži, V. (2012). (Dis)fluentnost i proizvodnja govora. *Slavistička revija – časopis za jezikoslovje in literarne vede*, 60 (4), 621–638.
- Horga, D. i Vidović Zorić, A. (2022). Disfluentnosti u spontanom govoru starijih i mlađih odraslih ispitanika. U M. Matešić i M. Nigoević (ur.), *Jezično i izvanjezično u međudjelovanju*, 151–165. Zagreb: Srednja Europa.
- Kosmala, L. (2022). Rethinking (Dis)fluency Within the Scope of Interactional Linguistics and Gesture Studies. *Studia UBB Philosophia*, 67 (2), 49–66. DOI:10.24193/subbphil.2022.2.03.
- Kovač, M. M. i Vidović Zorić, A. (2010). Samoispravljanja u hrvatskom jeziku. *Govor: časopis za fonetiku*, 27 (2), 91–115.
- Lajtman, K. (2020). *Disfluentnosti u govoru starijih govornika*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Lickley, R. J. (1994). *Detecting Disfluency in Spontaneous Speech*. Doktorski rad. Sveučilište u Edinburghu. Edinburgh.
- Lickley, R. J. (2015). Fluency and disfluency. U M. A. Redford (ur.), *The Handbook of Speech Production*, 445–469. Chichester: John Wiley & Sons.
- Lickley, R. J. (2017). Disfluency in typical and stuttered speech. U C. Bertini, C. Celata, G. Lenoci, C. Meluzzi i I. Ricci (ur.), *Fattori sociali e biologici nella variazione fonetica*. IT: Officinaventuno (Studi AISV), 373–387. <https://core.ac.uk/download/pdf/155779398.pdf> (pristupljeno 11. rujna 2023.).
- Maclay, H. i Osgood, C. E. (1959). Hesitation Phenomena in Spontaneous English Speech. *Word*, 15, 19–44. <https://doi.org/10.1080/00437956.1959.11659682>.

- McDougal, K. (2017). Profiling fluency: An analysis of individual variation in disfluencies in adult males. *Speech Communication*, 95, 16–27.
- McDougal, K. i Duckworth, M. (2017). Profiling fluency: An analysis of individual variation in disfluencies in adult males. *Speech Communication*, 95, 16–27. ISSN 0167-6393, <https://doi.org/10.1016/j.specom.2017.10.001>.
- McDougal, K., Duckworth, M. i Hudson, T. (2015). Individual and group variation in disfluency features: a cross-accent investigation. U The Scientific Committee for ICPHS 2015 (ur.), *Proceedings of the 18th International Congress of Phonetic Sciences*. Glasgow: University of Glasgow. <http://www.icphs.info/pdfs/Papers/ICPHS0308.pdf>.
- Moreno Ávila, I. (2006). *Detección y reparación de disfluencias del habla en el corpus DIME*. Doktorski rad. Sveučilište u Meksiku. México DF.
- Rodriguez, L. J., Torres, I. i Varona A. (2001). Annotation and analysis of disfluencies in a spontaneous speech corpus in Spanish. U *Proceedings of the ISCA Workshop on Disfluency in Spontaneous Speech*, 1–4. Scotland: University of Edinburgh. <https://gtts.ehu.es/gtts/NT/fulltext/RodriguezEtal01b.pdf> (pristupljeno 2. listopada 2023.).
- Shriberg, E. (2001). To ‘errrr’ is human: Ecology and acoustics of speech disfluencies. *Journal of the International Phonetic Association*, 31, (1), 153–169. doi:10.1017/S0025100301001128.
- Shriberg, E. E. (1994). *Preliminaries to a Theory of Speech Disfluencies*. Doktorski rad. Sveučilište u Kaliforniji.
- Varošanec-Škarić, G. (2019). *Forenzična fonetika*. Zagreb: Ibis grafika.
- Varošanec-Škarić, G., Bašić, I. i Šegvić, B. (2023). Comparative analysis of conversational strategy of interruption and disfluency in political interviews conducted in Croatian and English. *Suvremena lingvistika*, 49, 81–107. DOI: <https://doi.org/10.22210/suvlin.2023.095.04>.
- Vidović Zorić, A. (2015). *Govorne pogreške u fonološkom kodiranju i fonetskoj izvedbi*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Vidović Zorić, A. i Liker, M. (2020). Speech errors and articulatory gestures: an electropalatographic investigation. *Suvremena lingvistika*, 46 (90), 205–222. <https://doi.org/10.22210/suvlin.2020.090.02>.
- Žagmešter, A. i Bašić, I. (2023). Govorna (dis)fluentnost u kontekstu forenzičke fonetike. *Govor: časopis za fonetiku*, 40 (2), 193–219. DOI: 10.22210/govor.2023.40.11.

SPEECH DISFLUENCIES IN (NON)NATIVE SPEAKERS OF CROATIAN AND NATIVE SPEAKERS OF SPANISH

Abstract

Until recently, speech disfluency has been treated as unaesthetic, inappropriate, and according to some authors even negative aspect of speech production. However, recent researchers perceive disfluencies as part of complex speech production process, and therefore assess them as functional constituent of speech production which contributes to eased speech production and perception. In this research, from the corpora of 18 audio samples of spontaneous speech (native speakers of Peninsular Spanish (N=6), native speakers of Croatian while speaking Spanish (C1 level of language proficiency, N=6) and native speakers of Croatian (N=6)) speech disfluencies have been analyzed, by determining their frequency and repertoire. The results showed that native speakers of Croatian are more fluent while using foreign, Spanish language. Native speakers of Spanish are the most fluent. Vowel prolongations and filled pauses proved to be the most frequent type of disfluency in the entire corpus.

Keywords: Croatian, Spanish, disfluency